

DUGOH VA HUSAYNIY

*Andijon davlat pedagogika institute ijtimoiy-gumanitar fanlar
va san'at fakulteti 3-bosqich talabasi*

Odilova Mushtariybonu

ANNOTATSIYA. *Mavzuni yoritishdan maqsad shundaki, Dugoh Husayniy ma'lumotlarimni yoritish, hamda o'zim bilgan ma'lumotlar bilan bo'lishib ko'proq ma'lumot olib kirish.*

Kalit so'zlar: *Shashmaqom, Dugoh Husayniy, Duvazdahmaqom, Fagana - Tashkent statuses, lad.*

O'rta asrlardan boshlab Yaqin va O'rta Sharqda "Duvozdahmaqom" - 12 maqom turkumi keng tarqalib, musiqa amaliyotida shakllandi va qo'llanib kelindi. Bu bebaho mumtoz musiq shakli keyinchalik bir qator Sharq mamlakatlarining musiqiy merosida o'z an'analari negizida yuzaga kelib alqlarning mumtoz musiqasi sifatida amaliyotga kirib keldi. Xalq professional bastakorlik an'alarida yuzaga kelgan ushbu san'at har bir xalqning milliy an'alarini o'zida mujassam etganligi bilan xarakterlanadi. Manbalarda bayon etilishicha XVIII asimning oxiriga kelib, Buxoroda maqom turkumlari bo'lmish - "Buxoro Shashmaqomi" uzil-kesil shakllangan. XIX astda "Xorazm maqomlari" turkumi va Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari ham o'zbek maqomlarining vohaviy namunalari sifatida vujudga keladi. Keyinchalik "Shashmaqom" va boshqa turkumlar asosida maqom asarlarining yangi uslublari va ko'rinishlari zamonaviy talqinda rivoj oladi. Farg'ona - Toshkent maqom yo'llarida ham yuzdan oshiq bastakorlik ijod namunalari yaratilgan. Qayd etish joizki, maqom ijodiyoti xalgimizning milliy qadriyatlari va an'analari negizida ozbekona jihatlar bilan sug'orilgan holda ijod etilib kelingan. Ularning har biri turli turkumlarda ijod etilgan bo'lib, namsunalar avvalo o'ziga xoslikka ega bo'lsa, ularning tarkibida boshqa namunalarning ham turli jihatlari o'ziga xos ifodasini topganligi bilan ajralib turadi. Har bir maqom namunalarining betakror ohanglari va musiqiy mavzulari o'zining

mazmuni va ohang mag'ziga egaligi bilan ahamiyatlidir. Dugohmi, Segohmi, Navo yoki Iroqmi, ham biri o'zining mavzu mag'zi va ohang jozibasiga egadir. Ushbu maqola orqali biz Farg'ona - Toshkent maqom yo'llari tarkibiga kirgan "Dugoh Husayniy"lar haqida fikrlarimizni bayon etmoqchimiz. "Dugoh Husayniy" Farg'ona-Toshkent maqom yo'llarining asosiy tarkibiga kiruvchi Bayot, Chorgoh, Shahnozi Gulyor maqom yo'llaridan biridir. O'zbek maqomlari orasida Dugoh maqomi o'ziga xos va asosiy maqomlardan biri sifatida turkumlar orin olgan. O'zining parda tizimi, ohangi, xarakteri hamda mavzusi bilan boshqa maqomlardan ajralib turadi. Farg'ona-Toshkent maqom yo liga mansub bolgan Dugohlar, Shashmaqomdagi Dugohning tuzilishiga shaklan o'xshab ketgani bilan, o'ziga xos tomonlari mavjudligi bilan ajralib turadi. Odada, har bir maqomning o'zini mavzusi va asoslanadigan pardalartovushqatori mavjudligi xususida nazariy ma'lumotlar berilib o'tilgan. Ijrochilik amaliyotining maqomlarga xos bolgan mukammal talginlarida bu jihatlar o'zini namoyon etib turadi. Shunga ko'ra bunda Farg'ona-Toshkent maqom yo liga mansub bo'lgan turkum "Dugoh Husayniy" deb nomalanib kelingan. Avalo buning negizida tovushqator parda tizimida Dugoh pardalariga nisbatan boshqa bir parda ishlatilganligi e'tirof etiladi. Demak, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llaridagi Dugoh namunasini o'ziga hoslik jixati, unda Husayniy pardasi qo'llanilganligidadir. Dugoh ikkinchi pardasidan Husayniy pardasi kelganligi uchun "Dugoh Husayniy" nomini oldi. Shu o'rinda Dugoh pardasiga ham to'xtalib o'tsak. Dugoh iborasi fors tilidan olinib, tovush hosil qilinadigan ikki joy, ya'ni parda. Butun ton oraligida ikki turli tovush hosil qilinadigan parda ma'nosida qo'llaniladi. Shu bois asosiy pardalardan birini o'zgarishi ushbu maqomning shunday atalishiga asos bo'ladi. Farg'ona - Toshkent maqom yo lidagi "Dugoh Husayniy"larni maqom shaklidagi bir tizim deb qarashimiz, uning I-VII gacha bo'lgan taronalarini o'zida aks ettirganligidadir. Shashmaqom tarkibiga qiyoslasak, Buxoro maqomlarida ijrochidan keng ko'lamli ovoz hajmi talab etilganligi bois ansambl bo'lib ijro qilinsa, Farg'ona - Toshkent maqom yo lidagi asarlar kichikroq hajimda yaratilgan bo'lib, yakka tarzda ijro qilish imkoniyatini beradi. "Dugoh Husayniy"lar ham kichikroq ixcham shakilda yaratilgan go'zal ba betakror asarlar sirasidan. Shuning uchun ham ko'plab ustoz san' atkorlar

ijro dasturlaridan joy olgan desak mubolag' a bo'lmaydi. "Dugoh Husayniy"lar o'ziga hos asarlar turkumidir. Uning o' ziga xosliklaridan biri shundaki, hamma Dugoh Husayniylar bitta tovush tizimida ijro etiladi. Na'muna sifatida Farg'ona -Toshkent maqom yo lidagi Husayniy ladiga qaratamiz. (Alohida ajratilib |__| belgisi bilan ko'rsatilgan.)

Yana e'tiborli tarafi "Husayniy" ladi "Navro'zi Sabo" da ham uchraydi va "Dugoh Husayniy"ga juda yaqin jihatlarini ko rishimiz mumkin. Shuning uchun ham ba'zi manbaalarda "Sabo" pardasi ham deb yuritilgan."Husayniy" ladi o zining nafisligi va kishiga tasirchanligi bilan ajralib turadi va asarda alohida xarakterli jihatlarini ko'rsatib beradi. Yana shuni aytish joizki, maqomlar ichida mumtoz she 'riyatimiz vakillarining g'azallariga eng ko'p qo'l urilgan asarlar "Dugoh Husayniy" lardadir. Izlanishlar natijasida "Dugoh Husayniy I" eng ko'p so'zlari almashinib kelingan asar bo'lib, bizgacha mumtoz g'azallarimizdan 10 ga yaqin namunalariga aytilgan ustozlarning nodir ijrolari yetib kelgan. Asosan Farg'ona -Toshkent vohasining yetuk vakillari Mamadbobo Sattorov, Bolta Hofiz, Jo'raxon Sultonov, Mamurjon Uzoqov, Rasulgori Mamadaliyev, Orifxon Hotamov, Hakimjon Fayziyevlar, qolavarsa, Berta Davidova, Saodat Qobulova, Mastona Ergasheva va Munojat Yo'Ichiyevalar ijrosida go'zal va mukammal ijrolarni tinglashimiz mumkin. Bundan ko'rinib turibiki "Dugoh Husayniy" qanchalar xalqchil, ommalashgan, ixcham hajimli bolgani bilan, nafis va nozik pardalar yaqqol jilolanadi va biz bu ohanglarni yugorida keltirib o'tgan ustozlarning ijrolarida ko'rishimiz mumkin. Kelgusida biz yoshlar ushbu meroslarimizni go zal holatida saqlanishi uchun, tub mohiyatini anglagan holda ijro etib, ustozlar ijro an'analarini kelgusi yosh avlodlarga yetkazishda o'z hissamizni qo 'shishimiz ayni muddaodir. Biz ushbu maqolani yozish jarayonida ustoz shogird an'anasini davom ettirgan holda, marhum O'zbekiston xalq hofizi Maxmudjon Tojiboyev va O'zbekiston xalq artisti O'lmas Rasulov ustozlarimiz tomonidan video tasmlarda muxirlangan ma'lumotlardan foydalandik. Ustozlarning o'g'itlari, qoldirgan ijroviy meroslari yoshlar uchun doimo ibrat va ta'limining asosaridan bo lib xizmat qilishi muqarrardir.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. RAJABOV I. MAQOMLAR MASALASIGA DOIR. T,O'ZADABIYNASHR, 1963.
2. OTANAZAR MATYOQUBOV. MAQOMOT. T:, MUSIQA NASHRIYOTI. 2004.